

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ІМАГООБРАЗ ІТАЛІЙЦЯ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ДЖОНА СТЕЙНБЕКА

Досліджується бачення Стейнбеком-журналістом репрезентативних постатей італійців бармена Луїджі та водія таксі сеньйора Бассано Бассані, їхніх характерних прикметних рис. Американський нобеліст робить спробу глибше пізнати пересічного італійця, заглиблюючись у конкретну ситуацію й конкретну долю. Простежуються меркантильність, „родинний сентимент”, емоційність, імпульсивність, безладність цих витончених жестикуювальників. Стейнбек-військовий кореспондент поступово вирисовує імідж італійця. Використані цитування дослідників етнопсихології Луїджі Бардіні та Кандіди Мартінееллі.

Ключові слова: Дж. Стейнбек, рецепція, імаго, ІНШИЙ, гетеростереотип, археологія стереотипу, етнохарактер, етнокультурна, етнопсихологія, антропологічна Італія.

Мета даного дослідження: реконструювати образ етнічно-Чужого італійця у творчій свідомості Стейбека-журналіста, дослідити бачення ним стереотипних, прикметних рис італійців. Завдання – відтворити образ італійця на основі публіцистичних творів американського письменника. Статті, есе, мандрівничі нотатки Джона Стейнбека, а саме збірка публіцистичних есе „America and Americans and Selected non-fiction”, зокрема „Positano”, „Once There Was a War”, матеріали дослідників психоментальності італійців Луїджі Бардіні та Кандіди Мартінееллі, а також українського письменника Михайла Коцюбинського, дають багатий матеріал для досягнення поставленої мети. Стан дослідження проблеми в українській та зарубіжній науці підтверджує не лише актуальність даної теми, а й її новизну: вперше досліджується образ іншого народу – італійців – у творчій свідомості американського письменника Джона Стейнбека з перспективи утвердження ним етнічних гетеростереотипів. Лауреатові Нобелівської премії присвячено сотні наукових досліджень світової науки, та жодне з них не розглядає його творчість крізь призму імагології, як відбиття образів іншого у свідомості письменника, як письменникову рецепцію чужого.

Стейнбек вважав, що журналістика не має нічого спільного з мистецтвом слова [9, с. 10], але його твори спростували думку свого автора. Неспокій, непосидючість – одна із домінуючих, характерних рис американця – спонукали Стейнбека-романіста спробувати себе у жанрі нехудожньої літератури. Й журналістика стала такою можливістю. Нас же цікавить насамперед його есеїстика, як форма

літературної творчості на межі художньої літератури й публіцистики, найбільш сприятлива для осмислення письменником ІНШОСТІ; в ній, власне, сконденсовані його роздуми, його *imago* у зіставленні з ІНШИМ, у виокремленні індивідуальних імагообразів. Журналістика виступила тут для письменника як „релаксація”, відпочинок і розвага. Невгамовний характер вів його за межі рідної домівки. Йому завжди був притаманний „ненаситний апетит” до подорожей.

Подорожуючи, розмовляючи виключно із простолюдом (адже нижчі класи є виразниками національної самобутності) [2, с. 34], спостерігаючи ІНШОГО, Стейнбек пише невеличкі статті, есе, нариси, нотатки інформативного характеру для журналів та газет; працює у цьому жанрі не тільки у воєнний період, але й по закінченні воєнних дій, у мирний час. Під час другої світової війни військовий департамент доручив письменнику виконувати відповідальну місію кореспондента для висвітлення європейського театру воєнних дій. Це було його, так би мовити, „свідоме” завдання. „Підсвідоме”, чітко ним не окреслене, полягало, ймовірно, в тому, щоб поспостерігати за тим ІНШИМ, ЧУЖИМ, виявляючи інтуїтивний „імагологічний інтерес” до всього неамериканського. Він підсвідомо йшов до Італії стежками представників європейської школи імагології (Д.-А. Пажо, Г. Дисеринк, Дж. Леерсен, М. Беллер) [5, с. 147]. Стейнбека все ж більше цікавила антропологічна Італія, її неповторні люди, їхні звичаї, що відбивають національний характер.

Аби розібратися глибше в ставленні до американців пересічного італійця, письменник заглиблюється в конкретну ситуацію й конкретну долю. Стейнбек виводить нам наочний образ бармена Луїджі, мешканця острова Капрі [10, с. 136-138], чию доньку американським солдатам довелося визволяти від німецьких окупантів. Письменник відзначає люб'язність італійця. Він навіть експлікує таке винятково люб'язне ставлення італійця до американців. Але не приховує, що ця прихильність має хитрий підтекст, у якому переважає дух меркантильності. Справа в тім, що вибіркова пам'ять Луїджі добре зафіксувала ті чудові безхмарні дні, коли американські туристи приїздили покупатися у місцевості під назвою *Blue Grotto* і як, чудово попиваючи червоне вино, щедро роздавали чайові. Заглиблюючись в особистість Луїджі, Стейнбек зазначає, що бармен, незважаючи на свою гостинність, нерідко видавався сумним. Воно й не дивно, адже у той непевний воєнний період майже кожна родина тут пережила якесь горе або чимось була засмучена. Та й загалом, як каже італійське прислів'я: „*Ogni cuore ha il suo dolore*” (італ. кожне серце носить свій біль) [8]. Луїджі довго не наважувався відкрити свою таємницю. Та все ж бажання врятувати свою єдину вагітну доньку, яка перебувала в центрі німецької окупації, переважило його недовіру й скованість. Стейнбек узагальнює цю рису, як свідчення чітко вираженого сильного бажання власної безпеки в італійців та надзвичайної прихильності й відданості своїй сім'ї. Без сумніву, для італійця першим і найдорожчим виступає сім'я, родина. Ця риса стереотипізувалася: італійців повсюдно

вважають „гарячими родичами”, міцно прив’язаними до своїх родин [3, с. 190-194]. Археологічною основою такого стереотипу [7, с. 32] (а метод імагологічного дослідження визначається археологією стереотипу [12, с. 271-290]) могло бути прислів’я „*I figli sono pezzi di cuore*” (італ. діти – це частинка серця) [8]. „Комерційна спритність” і „родинний сентимент” у цьому поєднанні нерідко приводять до комізму: гостре око Стейнбека підмічає, що, „виливаючи” їм своє горе, Луїджі одночасно підливає американським солдатам віскі, яке тримав закопаним ще з початку війни. Напевне, італієць-бармен намагався таким улесливим способом задовольнити своїх клієнтів, щоб очікувати від них певної підтримки та допомоги. Коли дівчину врятували, здавалося, що *capriano* – мешканці усього острова – раділи визволенню дівчини. Вдячності Луїджі не було меж. Він не переставав дякувати американським солдатам. Та Стейнбек помічає іншу характерну рису емоційної поведінки свого героя: його смуток довго не тривав. Адже італійцям не притаманний тривалий трагізм, бо і в сумному вміють помітити веселе. Луїджі у пориві вдячності заявив, що його внуки, – не має різниці якої статі! – будуть носити ім’я полковника Бланка, рятівника, а сам він згадуватиме визволителів у своїх молитвах усе життя.

Для Стейнбека італійці у своїх виразах вдячності унікальні: на самих обіцянках втішеного батька його вдячність не скінчилася. Вже наступного ранку Луїджі приніс невеличкий піднос із шотландським віскі та содовою водою для кожного. І де б не зупинялися американські солдати, повсюди він з’являвся зі своєю маленькою тацею. Така улесливість бармена Луїджі, бажання заробити зайву копійку, навіть при зовсім не радісних моментах життя, дуже нагадує жваву поведінку торговця-сицилійця з нарису М. Коцюбинського „Хвала життю” в час, коли землетрус обернув Сицилію в грудю каміння. Письменник сподівався стрінути тишу і холод великого кладовища, а натомість був здивований, коли побачив осла з повними кошиками на спині. За ним біг хлопець і з сицилійським жаром кричав: *Cipolla! Cipolla!* (італ. Цибуля! Цибуля!). Надходили люди... [1, с. 359]. Хоча славнозвісний стереотип каже вірити, що „лестощі, омана для італійця є звичною річчю, так само, як і ввічлива брехня” [3, с. 159], щира вдячність сім’янина, батька тут здомінувала, бо саме родинне є осередком італійського характеру, рушієм дій, вчинків і емоцій італійця. Це й привело до міжнаціонального єднання, італієць та американські солдати чудово порозумілися, були взаємно толерантними.

Стейнбек знову-таки виділяє одну репрезентативну постать. Так, подорожуючи від Венеції до Рима, він спостерігає за водієм таксі на ім’я *Signor Bassani Bassano* – дипломованим, досвідченим шофером із досить гарною репутацією. Але, як зазначає письменник, його манера їзди на машині не відрізнялася від поведінки інших водіїв на автостраді. Автомобіль сеньйора Бассано палахкотів, немов метеор. Для сеньйора Бассано сотня кілометрів на годину – цілком прийнятна швидкість руху автомобіля. Письменник підкреслює його винятковий

талант все робити одночасно: з неймовірною швидкістю гнати автомобіль, гучно гудіти сиреною, рипіти гальмами, проганяти мулів „аж на дерева” та, повертаючись обличчям до пасажирів, емоційно жестикулюючи, гучним, дзвінким голосом описувати красу та пам’ятки старовини свого краю. Гомін італійського руху був відчутний у кабіні водія: „It (Italian traffic – O.N.) was amazing! It damn near killed us!” [11, с. 252] [*Він (італійський рух. – О.Н.) був дивовижним! Він, хай буде проклятий, ледь нас не вбив!*]. Такий цитований стереотип асоціюється з італійським дорожнім рухом, у якому розкривається „дикє” поведження водіїв на дорозі, характерне, достоту, усім італійським власникам автомобілів. При цьому італійці, будучи так само, як і американці, закохані в автосправу, на відміну від земляків письменника, не відчують потреби дотримуватися правил руху. Мало хто зважає на „балетні жести” полісменів. І не дивно – адже італійські водії надають перевагу хаосу перед порядком, а їхні „маневри” просто дивовижні. Отже, вимальовується ще одна прикметна риса італійців – імпульсивність, якийсь вроджений нахил до безпорядку, невнормованості, безладності, неорганізованості, тотального й повсюдного хаосу. Справжнім божевіллям для письменника було й постійне гучне гудіння сирен італійських машин.

Наведене нижче цитування дослідниці італійського етнохарактеру Кандіди Мартіnellі частково пояснює поведінку шофера Бассано: „Italians seem to understand things which still perplex other people, to have explored short cuts, a few of which are a trifle shabby and questionable, but useful to avoid life’s roughest spots” [6] [*Здається, що італійці розуміються на речах, які усе ще жахають інших; вони виявили найкоротші способи, деякі з них, можливо, трохи безчесні та сумнівні, але достатньо придатні, щоб уникнути малоприємних сторін життя*]. Принаймні, ентузіазму та любові до життя у сеньйора Бассано по вінця. Про таких італійські прислів’я кажуть: „*Allegrezza fa bel viso o fa lustrare la pelle del viso*” (італ. щастя прикрашає обличчя). Тож позитивною етнічною прикметою є вітальна, незгасаюча сила італійця. Можливо, водій Бассано поводить себе так виключно з іноземцями, використовуючи нагоду похизуватися старовинними пам’ятками древньої римської архітектури і власною мужністю. З іншого боку, це дуже *alla italiana* (по-італійськи) – спілкуватися більше за допомогою жестів, які мають свої специфічні значення, більше виразом обличчя, ніж словами, виражати почуття прямо та відкрито, що й відрізняє італійців від тих народів, що звикли приховувати свої емоції. На основі спостережень Стейнбека, можна виділити певні стереотипні риси італійця, екземпфікувавши їх водієм Бассано: людиною емоційною, у гарному настрої, надзвичайно рухливою, активною, жестикулюючою й балакучою і усякою нараз, надзвичайно вітальною.

Якщо поведінка Бассано Бассані на дорозі шокує іноземця, то для італійців – це норма, щось звичне, буденне й не варте уваги. А така неврівноважена поведінка італійців-водіїв, власне, і підводить до

парадоксальної ситуації: з одного боку, спостерігаємо відкритість, ширість, безпосередність італійців і їх прагнення показати усе, розкрити навіть таємницю для незнайомця (звичайно, з певною метою), а з іншого боку – вони комедіанти, лукаві, крутійські, адже в ментальній сфері це – актори, хитрі, корисливі. Для них характерна дволичність, двоєдушність. Лицедійство тут – у крові. А італійський історик, журналіст, знавець етнопсихології італійця, англійця й американця Луїджі Бардзіні у книзі „The Italians” мовить про те, що італійці завжди „ламають комедію”, завжди виставляють себе на показ, та й взагалі вважають, що життя є витвором мистецтва [3, с. 191]. Очевидно, такий тип італійського водія, гіда-„універсала” вкоренився, ввійшов в цю етнографічну групу, тим самим вирізняючи її з-поміж інших етносів, забезпечуючи тим її унікальність, неповторність. Адже Бассано Бассані, сидячи за кермом, не відчуває труднощів, напруження, поводить цілком природно, маніпулює жестами легко й невимушено, досконало й достеменно знає свою справу – це приголомшує іноземця. Недарма ж італійці відомі як „*forbidabili gesticolatori*” (італ. витончені жестикулювальники). Це ж частина їхньої етнопсихології, унікальність якої так майстерно виділяє й описує письменник. При такому бурхливому дорожньому русі мало що второпаєш, але, як зазначає Стейнбек, у такій компанії аж ніяк не почуватимешся знуджено. Вітальність, гедонізм, радість життя нотує вже згадувана нами вище дослідниця італійського характеру Кандіда Мартінееллі: „Italians have mastered the great art of being happy and of making other people happy, an art which embraces and inspires all others in Italy, the only art worth learning, but which can rarely be mastered, the art of inhabiting the Earth” [6] [*Італійці опанували велике мистецтво бути щасливими й робити щасливими інших; це мистецтво, яке охоплює й надихає усю Італію – єдине мистецтво, якому варто навчитися, але яким рідко можна оволодіти, мистецтво жити на Землі*]. Таку радість, хвалу життю італійців не оминув і М. Коцюбинський у своєму нарисі „Хвала життю”. Письменника здивувало, настільки швидко сицилійці отямались від землетрусу: „Вони вже встигли поставити тісні дерев’яні крамниці, наче коробки з-під макаронів, і торгували картками для „форест’єрів”, і хлібом і фруктами. А найбільше здивував М. Коцюбинського „візок заставлений гарними скляночками в золотих етикетках”. Торговець, пожвавлено, тицяв в руки жінкам, вкритих крепом жалоби, помаду та натхненно кричав: „Синьйори й синьйорини!.. Ви бачите одно із дійсних чудес сучасної косметики...Тільки чотири сольдо за молодість і красу...” [1, с. 362]. Тому й поширені в Італії такі прислів’я „*buono animo e buon viso, pietanze che fanno pro*” (італ. добрий настрій та добре обличчя – корисні страви), „*La vita è breve e l’arte è lunga*” (італ. життя коротке, мистецтво вічне) [8]. Адже це – своєрідний здобуток духовної культури італійців, набутий у тривалому процесі націєтворення цього етносу.

У військових кореспонденціях Стейнбека поступово вимальовувався створений ним імідж італійця. Це в цілому мирний,

життєлюбний, неагресивний народ, який вирізняється своєю глибокою емоційністю, народ сердечний, мужній, артистичний та невгамовно вдячний за добро. Водночас власний досвід письменника підтвердив усталений негативний стереотип італійця: цей народ здатний до лукавства, до корисливого маніпулювання ближнім; він з легкістю трансформується у досить агресивну спільноту, аби добряче відплатити за заподіяну йому кривду. Але агресивність італійця скороминуча і перемагається вона досить швидко життєрадісним настроєм, креативним характером. Італійці вміють прощати і визнавати свою вину.

1. *Коцюбинський М.М.* Хвала життю / Михайло Михайлович Коцюбинський // Вибрані твори – К., 1950. – С. 359-363.
2. *Наливайко Д.С.* Літературознавча імагологія : предмет і стратегії / Дмитро Сергійович Наливайко // Літературознавча компаративістика. – К. : ПЦ Фоліант, 2005. – Вип. 1. – С. 27-44.
3. *Barzini L.* The Italians: A Full – Length Portrait Featuring. Their Manners and Morals / Luigi Barzini. – New York : Touchstone books, 1996. – 384 p.
4. *Benson J.J.* The True Adventures of John Steinbeck, Writer / Jackson J. Benson. – New York : The Viking Press, 1984. – 1038 p.
5. *Beller M.* Bibliography of research methods in literary national characteristics // *L'immagine dell'altro e l'identità nazionale: metodi di ricerca letteraria* [ed. M. Beller] / Manfred Beller. – Fasano : Schena, 1997. – P. 147-213.
6. Italians as Europeans. Candida Martinelli's Italophile Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://italophiles.com/italians_as_europeans.htm#Italians.
7. *Mitosek Z.* Literatura i stereotypy / Zofia Mitosek. – Wrocław; Warszawa; Kraków : Ossolineum, 1974. – 183 s.
8. Proverbi, espressioni di saggezza dei popoli. Aforismi, recensioni, poesie, racconti. Cibo per la mente [Електронний ресурс]. – Електрон. ст. [2003]. – Режим доступу : <http://www.elbasun.com/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова італ.
9. *Shillinglaw S.* Introduction / Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson // *America and Americans and Selected Nonfiction* / [ed. Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson]. – New York : Viking, 1986. – P. ix-xviii.
10. *Steinbeck J.* Once There Was a War / John Steinbeck. – New York : Viking, Bantam Books, 1965. – 173 p.
11. *Steinbeck J.* Positano / John Steinbeck // *Steinbeck J. America and Americans and Selected Nonfiction* / [ed. Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson]. – New York : Viking, 1986. – P. 251-258.
12. *Weretiuk O.* Wisja Ukrainy we wspolczesnej powiesci polskiej i ukraińskiej / Oksana Weretiuk. – Warszawa : UW, 1998. – 298 s.

Аннотация

Исследуется видение Стейнбеком-журналистом репрезентативных фигур итальянцев бармена Луиджи и водителя такси сеньора Бассано Бассани, их характерных примечательных черт. Американский нобелист делает попытку глубже познать рядового итальянца, углубляясь в конкретную ситуацию и

конкретную судьбу. Прослеживаются меркантильность, „семейный сентимент”, эмоциональность, импульсивность этих утонченных жестикуляторов. Стейнбек-военный корреспондент постепенно вырисовывает имидж итальянца. Используются цитирования исследователей этнопсихологии Луиджи Барзини и Кандиды Мартинелли.

Ключевые слова: Дж. Стейнбек, рецепция, имаго, ДРУГОЙ, гетеростереотип, археология стереотипа, этнохарактер, этнокультура, этнопсихология, антропологическая Италия.

Annotazione

In questo articolo si tratta della visione di John Steinbeck come il giornalista dei personaggi degli italiani come il barista Luigi e il tassista signor Bassano Bassani e dei loro tratti caratteristici. Premio Nobel americano fa il tentativo di conoscere meglio un italiano comune, approfondendosi nella situazione specifica e nel destino specifico. Lo scrittore traccia le caratteristiche seguenti degli italiani. Secondo lui questi gesticolatori raffinati sono le persone mercantili, calorosi, emotivi, vulcanici, disordinati, con la famiglia nel primo posto. Passo dopo passo il corrispondente militare americano ci sottolinea un'immagine del italiano. Ci si sono utilizzate le citazioni dei ricercatori illustri come Luigi Barzini e Candida Martinelli.

Summary

The article concerns with the John Steinbeck's vision as a journalist of representative figures of Italians: the bartender Luigi and the taxi-driver signor Bassano Bassani, their characteristic and distinctive features. The American Nobel prize-winner endeavors to perceive the average Italian deeper plunging into specific situation and specific fate. Mercenariness, family sentiments, emotionality, impetuosity and mess of these fine gesticulators is traced. John Steinbeck the war correspondent gradually details the image of the Italian. The researchers of ethnic psychology to mention but a few Luigi Barzini and Candida Martinelli are cited.

Key words: John Steinbeck, reception, imago (image), the other (l'autre), heterostereotype, archeology of stereotype, ethnic character, ethnic culture, ethnic psychology, anthropological Italy.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2009 р.